

W. Somerset Maughan ontmoet de missionarissen Schetsen uit China en Maleisië

Julia Kuehn

Transparant 16.3 (juli 2005) 15-19

[15] Dit artikel geeft een algemeen overzicht van de lange geschiedenis en moeizame arbeid van de christelijke missionarissen en zendelingen in Azië. Het gaat in op de jaren twintig van de vorige eeuw, toen de schrijver W. Somerset Maugham (1874-1965) naar het Verre Oosten reisde en reisvignetten en korte verhalen over missionarissen en zendelingen in China en Maleisië schreef. Maugham, van Ierse afkomst, werd geboren in Parijs. Hij zou een van de bestbetaalde auteurs ter wereld worden, met bekende werken als *Of Human Bondage* (1915), *The Moon and Sixpence* (1919), en *The Razor's Edge* (1944).

De romans, toneelstukken en korte verhalen van Maugham trokken een groot lezerspubliek, maar niettemin, of juist daarom, verwierf hij geen erkenning als een serieus schrijver. Zoals hij toegeeft in autobiografie *The Summing Up* (1938), had hij 'geen illusies over [zijn] literaire positie' (215). Hij wist inderdaad dat hij in de voorste rij stond van de tweederangs schrijvers. Zijn schrijven over missionarissen en zendelingen heeft echter waarde vanuit een socio-historisch perspectief. In tegenstelling tot de missionarissen die hij ontmoette en over wie hij schreef, had Maugham geen religieuze agenda. Zijn eigen agnosticisme kan een aantal van zijn beschrijvingen gekleurd hebben, maar hij kwam vooral naar het Verre Oosten als reiziger en waarnemer. Zijn indrukken van het land, van de mensen en de migrantengemeenschap tekende hij op.

Maughams reis door China in 1919 en 1920 resulteerde in het reisboek *On a Chinese Screen* (1922), en de roman *The Painted Veil* (1925). Deze bevatten impressies die Maugham onderging terwijl hij per boot van Hong Kong naar Shanghai reisde, over land naar Tianjin, Beijing, en de Mongoolse grens, en per sampan de Yangtze-rivier op tot zo ver als Chongqing. Tijdens een tweede Aziatische reis naar Maleisië, Borneo, Burma, Siam en Indochina in 1921 en 1923 vond hij meer materiaal. Later publiceerde hij dit in zijn verzamelingen korte verhalen *The Casuarina Tree* (1926), en *Ah King and Other Stories* (1933).

Vanaf zijn ontstaan heeft het reisgenre zich laten inspireren door de disciplines van cartografie, geologie, historiografie en antropologie. Deze alliantie is vruchtbaar gebleken, en recente studies over dit genre hebben een multidisciplinaire benadering benadrukt. Daarom doet dit artikel een beroep op historische verklaringen wanneer Maughams uiteenzetting onhelder is, en op verklarende modellen uit de antropologie om zijn voorstellingen toe te lichten.

De eerste missionarissen in China

Het christendom heeft een complexe en voortdurende invloed binnen China uitgeoefend.¹ De eerste christelijke missionarissen – nestoriaanse monniken uit Klein-Azië en Perzië – arriveerden al in de zevende eeuw. Vanaf 635 werden met keizerlijke toestemming nestoriaanse kloosters gebouwd. De dertiende-eeuwse handelsfamilie van de Polo's bracht waarschijnlijk een van de eerste gezanten van de paus voort. Franciscaanse fraters namen opnieuw voorbereidende stappen voor het rooms-katholicisme. De meest succesvolle en prominente franciscaanse monnik, Johan van Montecorvino, werkte in China vanaf de jaren negentig van de dertiende eeuw. De franciscaanse missie ging echter ten onder in 1368 toen zich in de nieuwe Ming-dynastie antichristelijke krachten ontwikkelden. Gecombineerd met de ver-

spreiding van de pest in Europa leidde dit tot het einde van de activiteiten van missionarissen voor de navolgende twee eeuwen.

Modern Chinees christendom

De moderne missie in China begon met de jezuitische priester Matteo Ricci (1552-1610), die als eerste het evangelie aanpaste aan Chinese tradities en denkvormen. Zijn activiteiten als missionaris gedurende de Ming-dynastie vormden het begin van het moderne Chinese christendom.

De Schot Robert Morrison schijnt de eerste protestantse zendeling geweest te zijn in China, waar hij arriveerde tijdens het eerste decennium van de negentiende eeuw. Na de Opiumoorlog (1840-1842) kon een groter aantal buitenlanders in China leven en werken, onder wie zendelingen. Evangelisten, medische zendelingen, bijbelvertalers en opleiders waren vanaf de jaren zestig van de negentiende eeuw actief. James Hudson Taylor richtte de China Inland Mission op in 1865, en tegen de jaren tachtig was een aantal christelijke colleges opgericht, die de weg zouden banen voor christelijke universiteiten in de vroege twintigste eeuw. De Tai-Ping opstand (1850-1864) leidde echter tot de dood van vele zendelingen op zijn reis zal Maugham ook stilgestaan hebben bij de recente moorden op honderden zendelingen en hun families tijdens de Boxeropstand van 1900-1901.

De christelijke zending in China ondervond tegenstand uit verschillende hoeken. Missionarissen werden geconfronteerd met gevestigde religieuze systemen, filosofieën en tradities, inclusief het taoïsme, confucianisme en boeddhisme. Voor de verkondigers van het christelijk geloof vormde de 'easy-going eclecticism of the Chinese'² zowel een zegen als een probleem. De Chinezen deden namelijk relatief gemakkelijk afstand van een specifiek onderdeel van een geloof, om vervolgens een ander aan te nemen. Het grootste probleem ten aanzien van het bekeringsproces was volgens Kenneth Latourette echter het onbuigzame karakter van de verschillende versies van christelijke gebruiken, waardoor er onenigheid ontstond tussen de christelijke missies. Het schisma dat duidelijk werd tussen nestorianen, rooms-katholieken, Russisch-orthodoxen en protestanten, en een daaraan gekoppeld gebrek aan samenwerking, leidde ertoe dat de Chinezen de christelijke kerk als verdeeld beschouwden en er daardoor afstand van namen.

Ook Maugham zag een ideologische kloof tussen in het bijzonder katholieke missionarissen en protestantse zendelingen, en verklaarde de relatieve mislukking van de protestanten uit een gebrek aan religieuze bevlogenheid. Zijn korte schets *Fear* voert een Britse evangelische zendeling ten tonele die al zijn energie verbruikt met het heimelijk verafschuwen van de Chinezen, in plaats van dat hij het evangelie uitdraagt. Vanwege zijn plichtsbesef blijft hij in China, maar de zendeling heeft geen passie vanwege het zelfvernietigende martelaarschap dat hij ondergaat.³

Ondanks zijn kritische mening over missionarissen in het algemeen, had Maugham een voorkeur voor de representanten van het rooms-katholicisme, en prees hij de onbaatzuchtigheid en het verlangen van priesters en nonnen om het Chinese volk te dienen. In de roman *The Painted Veil*, die zich afspeelt in Hong Kong en op het vasteland, speelt de geestelijke opwekking van de hoofdpersoon zich af in een katholieke missie.⁴ Een andere schets, *The Nun*, prijst het belangeloze werk van een Franse non onder Chinese wezen en soldaten.⁵ Maugham, een snobistische voorstander van de professionele klassen, had waardering voor de katholieke missionarissen, die meestal officieel in het priesterambt waren bevestigd. Voor de meeste protestantse zendelingen, die weinig of geen opleiding hadden genoten, had hij veel minder respect.

Maugham vond dat de protestanten te zelfvoldaan waren, onwetend en in het algemeen onhandig in hun omgang met de autochtonen. De protestantse hoofdpersoon in *The Missionary Lady* personifieert onwetendheid maar doet zichzelf voor als een intellectueel die

gedwongen wordt tussen de ongeciviliseerde Chinezen te wonen.⁶ In *God's Truth*, waarin een protestantse zendeling een grove minachting vertoont voor een andere Britse emigrant die in tabak handelt, geeft Maugham een satire op de zendingen die op zelfgenoegzame wijze afstand doen van luxe goederen.⁷

In Maughams schets *The Servants of God* contrasteert hij een tachtigjarige Franse priester met zijn vijftigjarige collega van de English Church Mission.⁸ Het vuur in de ogen van de katholiek verraadt de aanhoudende strijd met de Chinezen (die herhaaldelijk zijn missiepost vernielden), maar ook de innerlijke strijd; een gewond bloedend hart wordt dagelijks triomfantelijk aan God gegeven als een willig offer. Zijn Engelse collega opent gewillig zijn hart en beurs aan een ieder in nood, maar Maugham trekt de geloofwaardigheid van deze protestant in twijfel, door zijn houding ten aanzien van de zending te omschrijven als een baan, niet een roeping. Aan het einde trekt de Engelsman zich na twintig jaar uit het zendingswerk terug en keert hij terug naar Engeland, terwijl de oude katholieke priester naar zijn Chinese woning terugkeert en Gods werk voortzet. Het meest satirische stuk van Maugham in deze context is echter de parabel *The Stranger*.⁹ Een dokter vertelt een pro-[17]testantse zendeling over een vreemdeling die aanklopte bij de Amerikaanse en Engelse missies, en de zendingshospitalen. De dokter moest hem echter medelen dat de staf-medewerkers de bergen in waren gevlucht vanwege de hitte, om de zomermaanden in een meer aangenaam klimaat door te brengen. Slechts de katholieken bleven het hele jaar door in de stad, zodat de Vreemdeling het Spaanse convent bezoekt. Als hij vraagt wie de Vreemdeling was, vertelt de dokter aan de zendeling dat het Christus was, en na deze slag laat hij hem sprakeloos achter.

Latourette en Maugham bevestigen beiden dat de katholieken missies efficiënter waren dan de protestantse zendingsposten aan het begin van de twintigste eeuw. De katholieken waren drie maal langer in China geweest, en werden bovendien verenigd in een gecentraliseerde Kerk en een uniform geloof. Katholieke missionarissen vestigden weeshuizen om jonge zielen te redden, en seminaries voor toekomstige priesters. De protestanten werden echter 'afgeleid' van hun religieuze zending door ziekenhuizen voor zowel gelovigen als ongelovigen te bouwen, en actie te voeren voor algemeen welzijn, educatie en betere arbeidsomstandigheden, en tegen opium, prostitutie en voetafbinden.

Maleisië

Evenals zijn schetsen uit China, laten Maughams Maleisische verhalen, opgeschreven op een tweecle reis naar Zuid-Oost-Azië, impressionistische en satirische doorkijkjes zien, met beschrijvingen van mensen en situaties. Zijn reisbeschrijving *The Gentleman in the Parlour* (1930) beschrijft Burma, de Chinese grens, Thailand, Cambodja en Vietnam.¹⁰ Hoewel Maughams verhalen uit Maleisië – een gebied dat zowel Nederlands-Indië en bepaalde gebieden aan de Grote Oceaan, als Maleisië zelf aanduidde – eigenlijk een fritief beeld geven van mensen en feitelijke plaatsen, hebben ze een distinctief antropologisch karakter.

Een analyse van Maughams centrale verhaal over missionarissen en zendingen in Maleisië, getiteld *The Vessel of Wrath* (1931), doet denken aan de semiotische benadering van cultuur van Clifford Geertz, en zijn antropologische model van religieuze systemen. Zoals een literatuurwetenschapper de 'signalen' van een tekst interpreteert om betekenis te ontdekken, zo begrijpt de antropoloog religieuze symbolen als een web van betekenissen, die geïnterpreteerd moeten worden in relatie met de sociale structuren en psychologische processen. Geertz' studie *The Religion of Java* (1960) gaat expliciet in [18] op religie in Indonesië, en aspecten van dit werk resoneren in deze behandeling van Maughams verhaal. De analyse van Maughams tekst moet noodzakelijkerwijs worden voorafgegaan door een historisch overzicht van het christendom in de regio; geschiedenis is natuurlijk een ander fundamenteel paradigma in de cultuurstudie.

In Indië, wat nu min of meer Indonesië is, heeft het christendom evenals in China een lange geschiedenis. Portugese jezuïeten en dominicanen waren al in de zestiende eeuw actief in de Molukken, zuidelijk Sulawesi en Timor. Toen de Nederlanders echter de Portugezen in de vroege zeventiende eeuw versloegen werden katholieke missionarissen verbannen, en de calvinistische gereformeerde kerk vormde de dominante christelijke invloed in de regio in de daaropvolgende drie eeuwen.

De Verenigde Oost-Indische Compagnie werd de zichtbare macht in het archipel, maar het was primair een seculier instituut. Het calvinisme had bovendien de reputatie een strikte, sobere en intellectueel onbuigzame vorm van het christendom te zijn, waardoor misschien het christelijke geloof weinig invloed had tot in de negentiende eeuw. Nadat de VOC in 1799 ten einde kwam, en de Nederlanders (evenals de Britten tijdens het korte interregnum van 1811-1816) een meer omvattende visie van hun zending omarmden, stonden zij ook andere missionaire activiteiten toe in de regio. Zij waren zich ervan bewust dat de christianisatie een vereniging van de talloze etnische groepen onder de vlag van de islam kon verhinderen. Deze meer open strategie, bleek een succesvolle oplossing door de negentiende eeuw heen; nergens anders ter wereld werd een dergelijke substantiele christelijke gemeenschap gevestigd temidden van de islam. Jesuïeten kwamen en vestigden missieposten, scholen en ziekenhuizen op Java, Sumatra, Borneo, de Sunda-eilanden, Timor, Sulawesi en de Molukken. De protestantse kerk had en heeft de grootste invloed in Indonesië. De Baptist Mission Society of England zond experts naar Sumatra in 1820 om de Bijbel in het Batak te vertalen.

De Evangelische Missionswerk Basel en de Duitse Lutheranen maakten ook gebruik van de zendingsvrijheid die de Nederlanders boden en begonnen te werk onder de Batak van (west) Sumatra in 1858 en 1861 respectievelijk. De Rheinische Mission werkte op de eilanden van Borneo, Sumatra, Nias, Mentawai en Enggano; ze begonnen hun werk onder inheemse Dayaks op Borneo al in 1835. Tegen de late negentiende eeuw hadden de voornaamste eilanden van Indonesië al een geschiedenis van voornamelijk protestantse zendingsactiviteiten, die opgemerkt zouden zijn door reizigers als Maugham.

Maughams verhaal *The Vessel of Wrath* speelt op een groep van de Alaseilanden, uit de kust van Jakarta.¹¹ Door toeval komen de schurk Ginger Ted, die net gevangen heeft gezeten vanwege de moord op een man tijdens een kroeggevecht, en Martha Jones, een vrome zendelinge, elkaar tegen. Ze zijn gestrand op een onbewoond eiland, maar Ted – volgens Martha tegen alle verwachtingen in – verkracht haar niet, en ze zet haar zinnen op het bekeren van de dronkaard. Met vrouwelijke fijnzinnigheid, de hulp van het lot en een onvermoeibare geest die Ted het geloof wil opdringen, trouwt de zendelinge met de hervormde man en wil ze haar eigen missiepost bouwen. De motivatie van Ted om zich bezig te houden met zendingswerk is twijfelachtig - ‘You don’t know the joy of bringing all them bleeding sinners to repentance, and Christ that girl can make a treacle pudding’¹² – maar hij geeft toe aan Martha’s krachten.

Een etnograaf als Geertz zou suggereren dat de attitudes en de houding die Maugham beschrijft in dit verhaal, evenals cultuur als een geheel, een systeem is van signalen, een historisch overgedragen web van significantie. De analyse van een cultuur en haar subsystemen, zoals religie, is daarom niet ‘an experimental science in search of law’ maar een interpretatieve daad waarbij betekenis wordt gezocht.¹³ Evenals de etnograaf interpreteert, zou men kunnen zeggen dat de missionaris ook moet werken binnen een systeem van signalen om betekenis vast te stellen. Men zou kunnen zeggen dat de taak van de etnograaf en de zendeling is om oppervlakkige uitdrukkingen te overstijgen (wat Geertz *thin description* noemt) en, als een daad van *thick description*, de onderliggende semiotische structuren te openbaren binnen een cultureel systeem.

Maughams verhaal is gebaseerd op het goed en verkeerd lezen van signalen. De Nederlandse controleur Evert Gruyter, die regeert over de Alaseilanden, praktiseert een non-

interventiebeleid onder de autochtonen, wiens cultuur hij respecteert. Hij geniet de administratieve vrijheid van het Nederlands gezag omdat zijn gebied afgelegen is, maar hij voldoet aan zijn verplichtingen om het recht en de orde te handhaven zo goed als hij kan. Zijn humanitaire verlangen om goed te doen en Maleisisch zelfbestuur te bereiken, maken hem afkerig van een politiek die de inheemse cultuur wegdrukt. Het is belangwekkend dat Gruyter een Nederlandse halfbloed in dienst heeft als zijn hoofdclerk, en dat hij vanwege zijn rechterlijke verplichtingen een ‘kleurenblind’ beleid navolgt. Terwijl de controleur in zijn zoektocht naar betekenis de cultuurspecifieke signalen leest en interpreteert, falen de zendelingen hierin. Hun bepaling van betekenis is niet het resultaat van interpretatie en ‘thick description’, maar een voorbeeld van een oppervlakkig, subjectief vooroordeel. Martha gelooft dat Ted haar, als hij de gelegenheid krijgt, zal verkrachten omdat hij een heiden, een man en een dronkaard is. Zijn aarzeling om dat te doen is het gevolg van haar religieuze puurheid, niet haar verlopen verschijning. Zijn onwil om op de missiepost te dineren moet eveneens zijn ingegeven door gevoelens van religieuze en sociale ongeschiktheid, niet een gebrek aan belangstelling. Op deze wijze moeten ook de inheemsen gedwongen worden om het christelijk geloof te accepteren, omdat ze van nature slecht zijn, en slechts het evangelie hen kan redden. Het verkeerd lezen van de signalen en een weigering om dieper te kijken dan een oppervlakkige verklaring in een meer complex web van betekenis karakteriseert, in Maughams cynische visie, het werk van christelijke zendelingen in Maleisië.

Conclusie

De moderne schrijver van reisverhalen Paul Theroux prees [19] Maugham voor ‘being unbigoted. He was true to what he saw and could verify’.¹⁴ Hoewel men zich af kan vragen of Maugham wel zo ‘objectief’ was, kunnen we het er echter over eens zijn dat zijn belang als commentator van zendingsactiviteiten in China en Maleisië niet genoeg aandacht heeft gekregen. Omdat ook een biografie een web is van signalen die geïnterpreteerd moeten worden, kunnen we ook suggereren dat dit contact zijn eigen geloofsovertuiging heeft gevormd. In zijn autobiografie gaf Maugham toe dat hij pas laat doorhad dat zijn reiservaringen ‘were having an effect [on him]’, en zelfs ‘formed [his] character’.¹⁵ De literatuurwetenschapper is zich bewust van de risico’s zich te verlaten op de biografie van een auteur om zijn werk te onderzoeken. Aan de andere kant herinnert Geertz ons eraan dat alle antropologische literatuur, waaronder Maughams reisverhalen, al interpretaties zijn.¹⁶ Het is fictie, wat niet betekent dat het noodzakelijkerwijs ‘false’ is, maar dat het ‘something made’, ‘something fashioned’ is.¹⁷ Het zou reductionair zijn om Maughams kritische houding ten aanzien van zendelingen te beschouwen als een uiting van een oedipale doodswens, gericht tegen zijn gehate vaderfiguur, zijn oom, in wiens huis de jongens zijn vormende jaren doorbracht. Maar omdat de mens het product is van zijn persoonlijke geschiedenis kunnen we suggereren dat het agnosticisme van Maugham bevestigd kan zijn door het contact met de migrantenzendelingen tijdens zijn reizen. Zijn verhalen getuigen van zijn afkeer van hun triomfantelijk geloof in een eenduidige betekenis aan hen gegeven, en zijn afkeuring van hun pompeuze aanmatting van autoriteit. Maugham bleef zijn leven lang sceptisch en een criticus van religie zijn.

Personalia

Dr. Julia Kuehn (1975) doceert Engelse literatuur aan de University of Hong Kong. Een aspect van haar onderzoek over literatuur en cultuur in de negentiende en vroege twintigste eeuw is haar focus op populaire literatuur. Zij is de auteur van *Glorious Vulgarly: Marie Corelli's Feminine Sublime in a Popular Context* (2004). Momenteel doet ze onderzoek naar het motief escapisme in fictie en non-fictie tussen 1880 en 1940.

Noten

¹ Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de geschiedenis van christelijke missionarissen in China (en Indonesië), en de studies van Gary Tiedemann en zijn collega's aan de School of Oriental and African Studies, Londen, zijn een prijzenswaardig uitzondering. In dit artikel maak ik vooral gebruik van de historische studie van Latourette, die vele sociale en culturele denkbeelden en assumpties deelt die latent in het werk van Maugham aanwezig zijn. Zie Kenneth Scott Latourette, *A History of Christian Missions in China* (Londen: Society for Promoting Christian Knowledge, 1929).

² Latourette, 46.

³ W. Somerset Maugham, *On a Chinese Screen, 1922* (Londen: Mandarin, 1997) 47-54.

⁴ W. Somerset Maugham, *The Painted Veil* (1925). (Londen: Mandarin, 1991).

⁵ *On a Chinese Screen*, 64-65.

⁶ *Ibidem*, 159-161.

⁷ *Ibidem*, 90-93.

⁸ *Ibidem*, 35-39.

⁹ *Ibidem*, 134-139

¹⁰ W. Somerset Maugham, *The Gentleman in the Parlour: A Record of a Journey from Rangoon to Haiphong* (Londen: Heinemann, 1930).

¹¹ W. Somerset Maugham, 'The Vessel of Wrath' (1931), *Ah King and Other Stories* (Singapore, Oxford en New York: Oxford University Press, 1986 [2^e druk; 1990]) 105-163.

¹² *Ah King and Other Stories*, 161.

¹³ Clifford Geertz, 'Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture'. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays* (New York: Basic Books, 1997) 3-30.

¹⁴ Geciteerd in Jeffrey Meyers, *Somerset Maugham: A Life* (New York: Knopf, 2004) 349.

¹⁵ W. Somerset Maugham, *The Summing Up. Garden City* (New York: Doubleday, 1948) 205-206.

¹⁶ Geertz, 15.

¹⁷ *Ibidem*.

© Julia Kuehn / *Transparant* (2005) €K

Vertaling: David Onnekink

Dit artikel is OCR gescand en kan daarom kleine tiepvauten bevatten